

VDYDŲO LAIŠKAI MONIKAI LAPINSKAITEI-BITLIERIUVIENEI

Vacys BAGDONAVICIUS ir
Joana DAUNIENĖ

Gausus ir įvairiapusius lietuvių rašytojo ir filosofo Vydūno literatūrinis palikimas ne tik nėra visapusiškai tyrinėtas, bet nėra ir surinktas, suklasifikuotas. Mažiausiai žinomas Vydūno epistoliarinis palikimas, kuris turėtų būti gana gausus, nes rašytojas bendravo ir susirašinėjo su daugeliu žmonių.

Vieni Vydūno laišakai žuvo per karą, kiti pateko į užsienį, tačiau dar, matyt, atsirastų archyvuose arba pas įvairius žmones. Šiuo metu yra žinomi keli Vydūno laišakai dailininkui K. Šimoniui, vienas kitas atvirlaiškis įvairiems asmenims, daugiausia vegetarams. Devyni Vydūno laišakai ir du atvirlaiškiai mokytojui ir tautosakininkui Matui Untuliui (1890—1956) yra Šiaulių „Aušros“ muziejuje, po kelis laiškus Martynui Jankui (1858—1946) yra Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos bei LTSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuose.

„Literatūroje ir mene“ 1968 m. kovo 23 d. (Nr. 12) buvo išspausdintas vieno šių pastabų autoriaus — LTSR Literatūros muziejaus mokslinės bendradarbės J. Daunienės straipsnelis „Vydūno takų beiėškant“. Į jį atsiliepė buvusi mokytoja bei LTSR mokyklų mokslinio tyrimo instituto mokslinė bendradarbė, dabar pensininkė, dailininkė Monika Lapinskaitė-Bitlieriuvienė, kuri, pasirodė, turinti devyniolika jai rašytų Vydūno laiškų ir vieną atvirlaiškį. Su Vydūnu susirašinėti ji pradėjo 1935 m., būdama Kauno meno mokyklos studentė. Tada Vydūnas buvo populiarius Kauno kūrybinės inteligentijos tarpe. Vieno savo pažįstamo paskatinta, M. Lapinskaitė pradėjo gilintis į Vydūno filosofiją, ėmė skaityti jo draminius bei filosofinius veikalus. Vydūno minčių ir idėjų paveikta, ji nusprendė jam parašyti. Vydūnas jai atsakė. Taip prasidėjęs susirašinėjimas truko iki 1940 metų, kol jį nutraukė antrasis pasaulinis karas.

Laiškai svarbūs rašytojo biografijai, literatūrinei veiklai, kūrybinei laboratorijai, pasaulėžiūrai plačiau ir giliau pažinti. Jie rašyti, kai Vokietijoje įsigalėjęs fašizmas, Rytprūsių lietuvių padėtis žymiai pablogėjo, nes ten buvo uždrausta bet kokia lietuvių kultūrinė veikla, nustojo veikusios visos lietuviškos organizacijos, jų tarpe ir Vydūno vadovaujama „Lietuvių

giedotojų draugija“, gyvavusi nuo 1895 metų. Tuo metu imamas persekioti ir pats Vydūnas. 1938 m. pavasarį jis porai mėnesių pasodinamas kalėjimui. Neužilgo Europoje įsiliepsnojo antrasis pasaulinis karas. Šie momentai daugiau ar mažiau atsispindi laiškuose, kuriuose Vydūnas iš humanistinių idealisto pozicijų vertina tragiškus istorinius įvykius, smerkia karą ir jo kurstytojus, tiki šviesesne Lietuvos ir visos žmonijos ateitimi. Įdomios laiškų vietos, kur Vydūnas aprašo savo atsiskyrėlišką, įtempto kūrybinio darbo ir susikaupimo kupiną buitį, vienuolišką butą Tilžėje, pilną įvairių vaizduojamojo meno kūrinių. Daug reikšminga apie rašytojo kūrybinę biografiją bei laboratoriją pasako tie laišakai, kuriuose kalbama apie tuo metu rašytus ar ruoštus spaudai kūrinius. Kai kurie iš jų buvo išleisti, o kai kurių likimas taip ir liko nežinomas. Greičiausiai jie liko rankraščiuose, apie kuriuos irgi nieko dar nepavyko sužinoti. Šie laišakai gali būti orientyras, tų rankraščių beiėškant. Iš pateikiamų laiškų galima nustatyti Vydūno kūrybinio darbo intensyvumą, spręsti apie kūrybinius planus ir nuspėti tada pradėtų rašyti veikalų pobūdį.

Vydūno laišakai M. Lapinskaitei-Bitlieriuvienei yra nuoširdūs, paprasti, rašyti su didele pagarba adresatei, kurioje rašytojas mato menininką, žmogų, reikalingą savo tautai. Susirašinėjimo pradžioje laišakai trumpesni, minčių diapazonas siauresnis, vėlesni laišakai — išsamesni ir gilesni. Adresatės teigimu, vieno kito laiško trūksta. Tai jaučiama ir iš laiškų sekos, iš to, kad juose neatsispindėjo kai kurie ryškesni rašytojo biografijos momentai, pvz., sveikatos pablogėjimas 1938 m., išėjus iš Tilžės kalėjimo, gydymasis Berlyne. Apie tai sužinome iš O. Vilmantienės straipsnio „Vydūnas — vienuolis filosofas“ („Lietuvos aidas“, 1938 m. kovo 18 d., Nr. 152), skirto Vydūno 71-osioms gimimo metinėms. Kaip tik šiuo metu tarp laiškų yra didesnis laiko tarpas (1938.VII.19—1939.IV.22). Adresatės teigimu, bene tame tarpe buvo gautas liūdnas, pasiguodžiantis Vydūno laiškas, kurio kaip tik trūksta.

Laiškai šiuo metu tebėra pas adresatę. Jų faksimilės saugomos Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje ir LTSR Literatūros muziejuje. Adresatei sutikus, mes šiuos laiškus čia ir skelbiame. Visi adresatę liečią biografiniai duomenys, panaudoti komentaruose, pateikti jos pačios.

Kai kurie laišakai apgadinti, kerpant nuo vokų pašto ženklus. Trūkstamas tekstas rekonstruojamas laužtiniuose skliaustuose dabartine rašyba.

Laiškai spausdinami Vydūno rašyba ir šriftu.

Garsą ž Vydūnas žymėjo ženklu ž, ę ir e platų — e, į — i, è — ê, ilguosius a ir u — â ir û.

Spaustuvėje nesant Vydūno vartojamo ženklo garsui š žymėti, sąlygiškai panaudojamas turimas ženklas ʃ.

firdingā ātiū, Maloni Monika, u3 tokī grāžū laifkā! Kaip tik dabar gavau. Džiau-giuos visumet, kada girdiu, juk mano esmēs balsas sužādina aidā kitū žmoniū sie-lose. Gana dažnai tenka pastebēti, kad nebuvo ausiū tām, kā sakiau, tarsi mano žodiai būtū buve be prasmēs. O taip ir mano rāštai dažnai nors skaityti pasiliko begulī kaip faltio apmarintos pleštekelēs u3 lango. Žinome, nesukniumbu. Bet leng-viau yra rafyti, kad girdiu, juk buvo tikslas rafyti. Leidiu dabar kelis seniau pa-rafytus veikalus¹. Viena tai ir atsiūsiu. Malonu būtū ir kartā patirti apie jī Tamstos nuomone. Ketu fiais metais ir kelis naujus veikalus baigti, kurie aifkina paprastu māstymo būdu pagrindinius gyvenimo klausimus². Ir labai norēčiau, kad mām būtū lemta juos dār īnefti ī Lietuvīū tautā, kol nebūsiu īfkiles īf fio gyvenimo jī visai palikdamas. O gāl mām bus leista ir parafyti vienā dār didī veikalā, kuriuo norē-tiau pareikfti visā savo gyvenimo tūrī³. — Tik ir tatai gāl dār nepadarytū mane verta to, kā Tamsta apie mane pareikfē. Bet u3 Tamstos fotografe jau īf anksto dėkoju.

Visā labā īf Augftybēs!

Vydūnas.

Nukirpta laiško datos diena. Sprendžiant iš kito laiško (1935.II.25), šis turėtų būti rašytas vasario pradžioje.

1. 1935 m. Vydūnas išleido 2 vienveiksmes pjeses „Senovės balsas“ ir „Tikroji mo-tinėlė“. Apie jas, matyt, ir rašoma šiame laiške.

2. Vienas iš Vydūno minimų veikalų greičiausiai bus filosofinis traktatas „Sąmonė“, išėjęs 1936 m. (žr. taip pat 3, 5, 6, 7 ir 8 laiškus). Daugiau filosofinio pobūdžio veikalų po 1935 m. Vydūnas neišleido, nors, matyt, rengėsi išleisti.

3. Apie šį veikalą jokių žinių nėra.

firdingai ātiū, maloni Lietuvaite, u3 laifkā ir vaizdelī!¹ Taip dabar galiu kal-bēti lyg su artima žmogysta. Neturēdamas vaizdo, kreipēs kaž-kaip ī neapribotā tolumā. Ir miela mām patirti, kaip Tamsta galvoji. Linkiu nuofirdiai, kad Tamstai būtū likimo skirta surasti vertā gyvenimo draugā! Tiesa, kad žmonēs mūsū laikais yra lyg apsiniaukusio žmoniškumo. Bet tje kaip tik glūdo motrifkūjū uždavinys. Stiprēdamos skaistioje savo esmėje, jos gālī vyruose sužadinti taurumā. Irodymas, kad kiek jau aufta, matyti īf to, ar vyrui svarbus motrifkas kūnas arba jos esmē, jos dvāsia — siela su īf tosios spindintiomis vertybėmis: malonumu — meile, kil-numu, kantrumu, tvirtumu ir tt. Sāntykiāvimas tarp vyrifkojo ir motrifkosios turi prasidēti su tikriausia pagarba viens kitām. O ta pagarba turi pasilikti visā āmžīū. Įf jos turi īfkilti meilē, kuri gālī ir spindēti īf kūno, bet ne tje gyventi. Ir meilē būs patvari visā āmžīū, jeigu abu pasistengs vis skaidriau ifauginti savo garbingumā,

tikrai įviesū žmoniškumā! Linkiu tikrai nuofirdiai, kad daug būtų Lietuviū tautai tokiū žmoniū! — Ar aš įiais metais atkeliausiu į Kaunā, nežinau. Nematyt, kad būsiu leidiamas. Idedu ir dvi savo fotogr. kuri tiks geriau?²

Viso lābo į Augfitybēs!

Vydūnas.

1. Vaizdeliū čia Vydūnas vadina adresatēs nuotrauką.

2. Sias Vydūno atsiųstas nuotraukas adresatē tebesaugo. Ant jų užrašyta: „Mal. Monikai Lapinskaitei. Kaune. Gyvenkime Jame įfkur ir kame viskas yra. Vydūnas. T. 1935-II-25-“ ir „Maloniajai Monikai Lapinskaitei. Ir laiku gyvendami gyvename amžinat-vėje. Vydūnas. T. 1935-II-25-“. Viena iš jų reprodukuota „Gimtajame krašte“, 1968 m. kovo 21 d., Nr. 12, „Kultūros baruose“, 1968, Nr. 3, „Naujose knygoose“, 1968, Nr. 3.

3

Tilžē 1935-XII-12-

Geriausiu linkėjimū ir sveikinimū, maloni Monika! Taip dažnai atsimenu Tams-tos ir kartais norėčiau žinoti, kaip gyvenimas vystosi, kaip dārbas sekasi, o kaip, vāsarā praleidusi, ar vėl badāvusi¹, ar buvo, kas į jos laukta, ir dār viso-[ko, nes] mām ir dār vis tinka n[ujauisti] žmoniū malonumā įr žmojnū džiaugsma ir varg[us.] Ir tenka to gana patirti, [bet gilliau noriu įfgirsti apie tokius žmones, kurie stengiasi eiti taurumo takais, kaip Tamsta. Žinau, kad tauta nužengia toliau ne tik vyrū dar-bais, bet daug geriau motrifkūjų kilniu gyvenimu. Motrifkoms taurējant, ir vyrai pasidāro kilnesni ir taurēja visa tauta. Su motrifkūjų smukimu smunka visa tauta. Todėl atsimindamas visos tautos, pirm viso linkiu, kad motrifkoms būtų noro ir gālios eiti augf[ta]is žmoniškumo nuostatais. [Aš] žinau, kur tām yra tikras [pa]-sįfventimas, tje visos gāllijos į Augfitybēs gelba ir teikia [sa]vo pāramā. Kā aš tje padēt galiu, mielai noriu padaryti. Rengiu dabar vėl naują knygā, bet filosofinio turinio. Aįfkinu pagrindinius žmogaus gyvenimo klausimus. Tikiu, kad galēs įfeiti į tautā pavasari². Mielai žinotiau, kurias mano knygū Tamsta turi savo knygyne!

Viso lābo!

Vydūnas.

1. Adresatē daugiausia vasaromis gydydavosi badavimu.

2. Vydūnas kalba apie savo veikalą „Sąmonė“ (žr. taip pat 1, 5, 6, 7 ir 8 laiškus).

4

Tilžėje Clausiusstr. 27a
1936 — Sausio 10-

Malonioji,

kaip gražu fi-tā patirti į Tamstos pasidarbāvimo! Manau Rembrandte matyti gi-miningā menininkā yra labai geras ženklas¹. Labai mielai pasižiūriu gerus vaizdus. Savo kambariuose turiu jų labai da[ug]. Vįsa eilē originālū, bet įr spausdiniū. Rembrandto turiu [vaizd]ā, kur priefakyje upē su ti[ltu, to]liau augftuma su griu-vėsiais. Pamirfau, kaip įis vaizdas vadinamas². Turiu ir kelis įimones vaizdus³.

Pasižiūrėčiau mielai ir tai, ką Tamsta padirbo. Gâl kartâ tâm ir bûs progos. Tik prašau nepamiršti mân atsiûsti savo antraštį, jeigu kur kitur Tamsta nukils! — Labai gyvai atjautiau Tamstos skausmą! Ir linkiu nuofirdiai stiprumo gyventi ir kurti. Tamstos sužadėtinis tur-bût silpnas žmogus, kad taip galėjo palikti visus idėalus, kuriais tur-bût gėrėjosi! Gailu ir jo mân labai. O kokia gâl ta mergina, kuria jis tje palaiko? Visi, rodos, vargsta, skursta, to gâl nei nežinodami. Nors ištengtû [tamsta] iškilti iř skausmo! Mana[u, kad] patirtis yra statiai esmės suž[adinim]as. Bet pasi-įvesdami tâ[m, kas k]ilnu, tauru, gražu ir įve[nta, į]ygame gâliû pakesti vi[šas kanč]-ias. — Įįleidau, gâves Tamstos laisvâ, kelias knygas. Nieko neįrafiiau nebeatmindamas kokia seniau siuntiau. Jeigu viena bûtû jau kartâ pateikta, prašau jâ kâm nors dovanoti, kur ji bûtû mielai skaitoma. O ař kitas dâr atsiûsiu, suįinojes kâ jau esu siuntęs. — Visumet Tamstai įviesos iř Augįtybės!

Vydûnas.

1. Adresatės tapymo maniera buvo artima Rembrandto manierai.
2. Vydûnas rašo apie Rembrandto paveikslą „Peizažas su akmeniniu tiltu“ reprodukciją.
3. Vydûnas turėjo 4 K. Simonio paveikslus. Iš jų teįinomas vienas — „Atnašavimas“.

5

Tilžėje, Clausiusstr. 27a
1936-I-29-

Malonioji,

atiû įirdingai uį laisvâ! Labai mân malonu iřgirsti, kad Tamstai mano knygos kiek reiįkia. Uį jas mân nieko Tamsta nekalta. Tâm ař jas parafiiau, kad bûtû skai[to]mos. O kartais rodosi, lyg jos [n]enorimos. Ir mân palankûs [įm]onės lyg jû nelabai tepamêgs[ta,] tarsi ne jiems, gâl apskritai [li]jetuviams jos dar nebûtû tin[k]amos. Tai kartais jau ir nebsinori rařyti. Vis dëlto rařau. Ir vël ruoįiu spaudai naujâ veikalâ¹. Gâl Tamsta jame ir kelias graįias mintis suras! — Tiktai nežinau, kada galêsiu spausdinti! — Kad kartâ mân vienâ mąžâ savo vaizdeliû atsiûstai, pasidįiaugtiau! Tik nenorêčiau Tamstâ skriausti. — Dël sântykio su savo artimu manau, kad reikêtû jâm kiek laiko palikti visai tvirtêti ir iřgyti. Nuolaidumas rodos nelabai patartinas. Bet kad jâm norima atleisti, gâli bût jâm kiek pareiįkiama. Įmonės savo uįgaidomis daug pasidâro skausmû. Ir tenk[a gydyties] su tikru atsargumu. O tâ [gydym]â dâro gâlima, jeigu kas dien [pasi]įventiame Amįinajai Įmi[nčiai,] Meilei ir Gâliai. Jai bût apsi[saugoji]mo priemonê turêtû mu[ms ge]riausiai rūpêti ir nepasidaryti priemone tâm, kas pragaiřta, kas žema ir niekinga.

Laiminimo iř Augįtausiojo!

Vydûnas.

1. Vydûnas čia kalba apie spaudai ruořiamą „Sąmonę“ (žr. taip pat 1, 3, 6, 7 ir 8 laiskus).

firdingai atiū, Malonioji, už laiską! Dažnai jau buvau mąnes af pamirštas. O dabar toks gražus mane aplankė. Ir prasideda jiltai pavasariškai. Tik pabaiga gana liūdna. Reikia būtinai dār gyventi. Tokia kaip Tamsta Lietuviū tautai labai yra reikalinga. Tamstos todėl ir kasdien atsimenu įventais linkėjimais. Ir af kar-tais jautiu lyg negyvenās taip tvirtai jusliū pasaulyje. Dažnai mār net užaina tarsi-noras-pageidāvimas galėti būti augst viso žemiskumo visai atsiskyres nuo jo. Vis-dėl-to stengiuos gyventi ir būti priemonė Augstiausiojo vālios ĩnešti ĩ žmoniū gyvenimā įviesos ir taurumo, kiek mār to jau gālima.

Todėl ir rašau. Ir mār labai malonu patirti, kad nors vienām kitām mano rāf-tai įiek-tiek reiškia ir gālint tuos asmenis priskirti tauriausiams mūsų tautos. Ruof-damas spaudai veikalā apie sāmone¹ stengiuos kiek tik galėdamas, kad jo kalba būtų paprasta, suprantamesnė kaip seniau rašytū veikalū. Bet gaila mār labai, kad pasirūpindamas kalbos paprastumu daug kā palikau neidėta ĩ veikalā, kas rodos labai įām svarbu. Tatiau manau, kad vis-dėlto gana daug tše pasakau, tarsi visā žmogaus gyvenimā būčiau lyg gaisru nūsvietes. Dabar tai jau baigiu priruofimo dar-bā, ir netrukus duosiu ĩ spaudā. O veikalui įfėjus įf spau[dos,] klausysiuos, kā pa-sakys mār apie ĩ įviesieje mūsų tautos žmonės.

Apie Čiurlionies kūrybā daug turėčiau pasakyti. Rodos Vilniaus ĩniose se-niai dār priej didyj ĩ kār buvau savo nuomone paskelbes². Vienas Vokietis, dabar universito profesorius meno istorės³, kuriām visā eile lakšteliū (atvirutiū) su Čiur-lionies vaizdū parodiau, mār tše daug protāvimo. Af kitos nuomonės. Čiurlionis buvo regėtojas. Ir jis pastebėjo slėpiningūjų gyvenimo gāliū veikimus ir sāveiks-mius. Juos prieiti protāvimu negālima. Tiesa, jokio meno veikalo tūris taip nepa-gaunamas. Tik turiny jo pasiekamas. Reikia meno veikalui leisti veikti nuotaikā ir stengties regėti. Bet tūli jo veikalai (Č.) jau skelbia kūrėjo ligā. Dār įiandien at-menu vaizdeli – padairā, plynā laukā su mediais, J. Vileišio nuosavybe⁴, kurį žiū-rint tiesiai skaudu pasidāro regint menininko sielos apsiniāukimā. Bet ir tokie vaiz-dai reiškia jo regėjimā vidiniū gāliū, vidinio gyvumo veikimā. Tik ĩsižiūrėkime ĩ tokį vaizdeli kur, kiek atmenu, pajuryje vienū viena žyduolė (gėlėlė) reiškia gyvumā⁵, arba įf žūr ĩfkylantios rankos siekia augstos žvaigždės⁶. Visur tše atsispindi, kas gi-liai, giliai menininko sieloje ilgėjosi ir kas kiekvieno gyvesnio, budresnio žmoguje ĩlgisi. —

Džiaugsiuos labai gāves kad ir visai mažuti Tamstos kūrineli! Daug pasisekimo dirbant dipl. darbā! Mano geriausi linkėjimai eina su jo tobulėjimu.]

Pasitikėjimo!

Vydū[nas].

Nuo šio laiško, matyt, prasidėjo gilesnė susirašinėjančiųjų pažintis, nes šis laiškas konkretesnis, platesnis, jame tarsi intymiai kalbasi du menininkai.

1. Savo stambiausią filosofinį veikalą „Sāmone“ (žr. taip pat 1, 3, 5, 7 ir 8 laiškus) Vydūnas, matyt, ruošė kruopščiai ir ilgai. Kad „Sāmone“ rengiama išleisti, nurodoma dar 1919 m., knygos „Vergai ir dykiai“ (žr. taip pat 8 laišką) pabaigoje.

2. Vydūnas rašė apie Ciurlionį „Vilniaus žiniuose“ 1908 m. rugpiūčio 20—23 d. (rug-sėjo 2—5 d.) (Nr. 185—188) apybraižoje „Iš kelionės“. Joje daugiausia vietas skiriama antrajai (1908) lietuvių dailės parodai. Ypač daug kalbama apie Ciurlionio paveikslus „Ilgesys“ (parodoje pavadintas „Ilgėjimas“) (žr. taip pat šio laiško 6 nuorodą) ir „Liū-desys“ (parodoje pavadintas „Nuliūdimas“).

3. Nežinia, apie kokį profesorių čia kalbama.

4. Vydūnas, matyt, kalba apie J. Vileišiui priklausiusį, dabar Ciurlionio galerijoje esantį Ciurlionio paveikslą „Berželiai“. Padaira — peizažas.

5. Vydūnas, matyt, turi galvoje Ciurlionio paveikslą „Tyla“, kuriame pavaizduota ne viena gėlė pajūryje, o trys pienės. Rašytojas, atrodo, atsimena tiksliai kūrinio nuotaiką ir primiršęs detales.

6. Nupasakojamas Ciurlionio paveikslas „Ilgesys“ (žr. šio laiško 2 nuorodą) turinys.

7

Tilžė, Clausiusstr. 27,
1936-VIII-18-

Atiū firdingai, Malonioji, už laiką ir už vaizdelį¹. Kaip jis mân patinka! O kaip džiaugiuos, kad Tamstai taip gražiai pavyko dárbas². Daug, daug gero ateitiai! Tikiu pamatyti dár labai gražų Tamstos veikalû! Linkiu tikriausiâ pasisekimâ! Jau tûlâ laikâ jautiau, kad Tamsta savo pufynuose snaudia. Ir kartais rodësi, lyg matytiau piefiantiâ arba tepliojantiâ! — O gâl tik mân taip tejmêkfjê? — Gražu ir malonu bûtû, kad Tamsta Tilžėje apsilankytû. Mano bute bûtû visai gerai gâlma paviefêti. Kada af î Lietuvâ galësiu nukeliaut, nematau. O taip mân malonu su vienu kitu savo tautos žmogumi susieiti. Tiesa, nuobodumo nepažistu. Ir laikas mân niekados nepailgsta. Nuolatai kâ rafau. Keliu ryte maždaug 6 val., dažnai ir anksčiau, retai vëliau, ir pasilankstes, nusiprauses, apsitaises, pasifventes, rašau. Veikalâ apie Sâmonë³ ruofiau spaudai nuo pernai Birželio. Dabar pagaliau jau spaus-tuvėje raidës surinktos, klaidos pataisomos, ir netrukus bûs spaudinamas. Mane gaifino tie siuntinėjimai nuotrukû, jeib klaidas pažymêtiau. Mat, gana ilgai truko, kol îf Klaipêdos siûstas spaudinys mân fitfe buvo îtekiamas. Tai naujo dârbo-vei-kalo imties tuo tarpu nebandiau ir rafiau mažus rafinelius, tai Jn. Liet. Vâdui⁴ tai Taut. Mokyklai⁵, tai Jaun. Kartai⁶ ir kit. Tuo tarpu baigiu rafiniâ Jaun. Kartai⁷. Mân negreit bresta toks rafinelis. Vis tenka tris ir keturis kartus rafyti. Žinoma, kas kartâ îfeina kitoks, bet rodos geresnis, aifkesnis, o kalba gâl sklandesnê. Spausdi-namâm veikalui îfêjus paimsiu baigt veikalêlî apie Prûsos Lietuviû draugijas⁸. Per-nai jî parafijiau žiemâ. Tada buvo suêje 50 metû nuo îsteigimo pirmosios tautinês draugijos. Dabar tikiu îstengsiu jî priruofiti spausdinimui. Tik teks seserim dviem duotâjî žodi îfiesêti, bûtent jiedvi Berlyne lankyti, kur jos gyvena. Keliausiu tur-bût po 10-Rugsêjo ir grifju apie 1-Spâlîo⁹. Jiaip visus metus iki jiol pabuvau Tilžėje, vos kelias vâlandas kartais buvau î netolimas vietoves îfkeliaûves. Laikas mân staitiai lekia. Dirbes iki 1-val. ir pietus pavâlges pasivaikftioju palei upele, kuri teka î Nemunâ, vadinama Tilžele. Krantai jos, apžêle ir gražiais mediais apsodinti, lydimi takais. Tai juos mindioju. Grîžes po 1½ valandos, miegu gal vël 1½ val. ir vël rafau iki vâkaro. Vël vaikftioju, kur pietumis vaikftiojau, ir atgulu 1½ 10- savo verandoje,

kurios langai pakelti dieną ir naktį, žiemą ir vasarą. Žiema kiek prileisti, kada jau fālta. — Valgau tiktai ryte 8 ir pietumis $\frac{1}{2}$ 2.— Ryte geriu arbatos iš naminių žolių ir valgau dār vaisių, dabar uogų su kviet. stambių miltų. O pietums kiek galėdamas nevirintų valgių. Jiandien: morkų, agurkų, tomātų (pamidorių) su vir. bulvėmis ir mąža riekele duonos su sviestu. Po to paprastai nieko nebevalgau, kartais kà dār geriu. Toks mat, mano gyvenimas. Darbà pakeitau beveik kasdien harfos skambinimu. Seniau tuo pradėdavau dieną ir baigdavau. Dabar tai darau tylomis. — Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. Už nuotrauką, kurią adresatė nusiuntė Vydūnui 1936 m. studijų baigimo proga.
2. Čia kalbama apie adresatės diplominį darbą Meno mokykloje — paveikslus „Vyro aktas“ ir „Senutės portretas“, kurie mokyklos pedagogų kolektyvo buvo labai gerai įvertinti.
3. „Sąmonė“ — filosofinis traktatas, išėjęs 1936 m. (žr. taip pat 1, 3, 5, 6 ir 8 laiškus).
4. „Jaunalietuvių vadovas“ — nacionalistinis jaunalietuvių žurnalas, leistas 1936—1940 m. Kaune. Jame 1936, Nr. 1 buvo išspausdintas etinio pobūdžio Vydūno straipsnis „Mūsų laikų reikalavimai“.
5. „Tautos mokykla“ — nacionalistinis pedagogikos žurnalas, ėjęs Kaune 1933—1940 m. Nei 1936 m., nei 1937 m. joks Vydūno straipsnis jame nebuvo išspausdintas. Gal būt, Vydūnas minimo straipsnio redakcijai nusiųstė, o gal redakcija dėl kokių nors priežasčių jo nespausdino.
6. „Jaunoji karta“ — nacionalistinis jaunalietuvių žurnalas, ėjęs Kaune 1928—1940 m. Jame 1936, Nr. 3 buvo išspausdintas pedagoginio pobūdžio Vydūno straipsnis „Vakarėliai, pramogos, šventės“.
7. Vydūnas, matyt, kalba apie straipsnį „Žvilgsnis į tautinio jaunimo draugijų gyvenimo tūrį“, išspausdintą „Jaunojoje kartoje“, 1936, Nr. 44.
8. Dalį šio veikalų (žr. taip pat 11 laišką) medžiagos Vydūnas paskelbė leidinyje „Aukuras“ (Klaipėda, 1937), išleistame „Aukuro“ draugijos penkiolikos metų jubiliejaus proga (žr. taip pat 11 laišką 2 nuorodą). Jame įdėti du Vydūno straipsniai — „Tautinė mano amžiaus veikla“ ir „Tautinės Prūsų lietuvių šventės ir vakarai“, kuriuose autorius apžvelgia savo kultūrinę veiklą iki 1935 m., kai visos lietuvių draugijos Rytprūsioose buvo hitlerininkų uždraustos. Pirmajame straipsnyje Vydūnas užsimena ir apie laiške minimą veikalą: „Pradėjęs jau 1934-mts. mintis sudėti apie „50 metų tautinių Prūsų Lietuvių draugijų gyvenimą“, rafiau apie tai ir 1935-mts“. (Žr. „Aukuras“, Klaipėda, 1937, p. 74).
- Sio veikalų Vydūnas galutinai, matyt, neužbaigė, jį nuolat taisė ir papildinėjo nauja medžiaga. Jį galutinai užbaigti ir išleisti sutrukdė karas. Tai turėjo būti gana stambus ir vertingas leidinys, išsamiai nušviečias Rytprusių lietuvių kultūrinę veiklą nuo pirmosios draugijos „Birutės“ įsikūrimo (1885) iki paskutinio „Lietuvių giedotojų draugijos“ vakaro (1935). Vydūno 70-mečio gimimo proga apie šį veikalą „Lietuvos aidas“, 1938 m. kovo 19 d. (Nr. 124) informacijoje „Nauji Vydūno kūriniai“ rašė: „Pastaruoju laiku rašytojas dr. Vydūnas ruošė spaudai platų, išsamų darbą apie prūsų lietuvių draugijų gyvenimą, vardu „50 metų tautinis prūsų lietuvių draugijų gyvenimas“. Dalis dar papildoma naujais dokumentais, atsiminimais, išgyvenimais. Šį veikalą norima ir iliustruoti tų laikų reliktais, istorinėmis nuotraukomis. Veikalas užims per kelis šimtus puslapių. Be organizacinio gyvenimo, nušviestas ir kultūrinis gyvenimas, periodika ir tų metų literatūra. Plačiau nušviesti „Birutės“, „Giedotojų Draugijos“ ir kitų draugijų darbai ir veikla“.

9. Nurodytu laiku (nuo 1936 m. rugsėjo 10 d. iki spalio 1 d.) Vydūnas lankėsi Berlyne pas seseris Mariją ir Magdaleną. Tai rodo ir jo laiškas mokytojui Matui Untuliui (1890—1956), rašytas iš Berlyno 1936 m. rugsėjo 23 d. (saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje su kita M. Untulio korespondencija).

8

Tilžėje Villa Sonne Clausiusstr. 27a
(vieną ar antrą parodyt užtenka) 1936-XI-6.

Atiū, Malonioji, už laisvą! Pasidžiaugiau, kad Tamstai jau teko mokytojos vieta¹. Linkiu dirbti su geriausių pasisekimu ir tikru džiaugsmu! — Labai man ir buvo malonu sužinoti, kad Tamstai tinka mano laikas². Tik reikėtų jį skaityti pradedant nuo pirmo tje spausdinto žodžio. Pirmieji to veikalo skirsniai nori padaryti suprantama, kas toliau aiškinama. Ruofdamas jį spaudai pats stebėjau, kad jo neleidau ankstiau, kad vis nustumiau, kol jo ir nepamirfau. Ir tada jam lyg netytioms man pakliuvus į rankas, jis atrodė gana svarbus. Kaip jis tautos būs vertinamas, pamatysiu. — Būdamas priverstas dabar visa-ką namuose atlikti ir mąža prieidamas rašyti, pasiėmiau skaityti, ką jau seniai esu pamiršęs, būtent savo veikalą Vergai ir Dykiai³. Skaityčiau ir negalėjau nusistebėti gana, kad Lietuviai jį visi neatsižūrėjo, kad teatras visai rodos nei nesvarstė, ar jis būtų vaidintinas. O jis kaip tik rašytas vaidinimui tautos įventėms. Tai vėl užėjo mintis, kuri mane dažnai vargina, kad Lietuvių tauta nenori mano veikalų. Rąfinių dār kartais vieną antrą pasi-prąfo, bet į tuos veikalus, į kuriuos įdėjau visą savo sielą, vos pažvelgia⁴. Žinoma, tada ir neleng[v]a rašyti. Yra, tarsi gaivingą va[n]denį laistau prieš kalną, kurs visa vertia atgal į mane ir jo flaitėje augantios žolės mano laistymo nepasiekamos. Žinoma tada labai džiugina žodelis vienų kitų, kad jie ką-nors surāde mano rāstuose. Įf to sprendiu, kad man įf jio pasaulio įfkilus, atsiras dār daugiau tokių. — Tamstos vaizdelio lauksiu. Tik nereikia manyt, kad jo noriu ko-grečiau turėti. Tamstai palieku visą laisvę darbe. Veikalelis turi augti be jokio varžymo. — Rugpiūtės pas-kutines 9 dienas Tamstos mokytojas A. Varnas viefėjo mano namuose. Ir tepliāvo 6 dienas Vydūnā menininkā su arpa ir 3 dienas Vydūnā manytoją už rāfymo stālō⁵. Sakē, rodos Gruodio mėn. tie kūriniai būs parodoje mātomi⁶. Labai man būtų Tamstos nuomone žinotina. — Ar aį kada dār apsilankysiu Kaune, labai abejotina. Bet pasidžiaugčiau, kad kartā Tamsta pas mane atkeliautų. Gāl sālygos ir palengvės. A. Varnas sakē Tamsta buvusi gabi ir darbfti mokinē, bet labai vienifė. Man buvo malonu tai įfgirst.

Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. 1936 m., baigusi Meno mokyklą, M. Lapinskaitė pradėjo mokytojauti Kauno Šv. Kazimiero mergaičių gimnazijoje.

2. Turimas galvoje veikalas „Sąmonė“ (žr. taip pat 1, 3, 5, 6 ir 7 laiškus). Adresatei dedikuotame egzemplioriuje toksai Vydūno įrašas: „Malonijai Monikai Lapinskaitei. 1936.IX-18. Vydūnas“.

3. „Vergai ir dykiai“ — keturių veiksmų Vydūno tragedija.

4. Apie Vydūno nusiminimą dėl to, kad neskaitomi ir nevaidinami jo veikalai, žr. taip pat 9, 17 ir 18 laiškus.

5. Adomas Varnas (g. 1879) — žymus lietuvių tapytojas ir grafikas — tapė, kaip matyti iš laiško, du Vydūno portretus. Vienas, vaizduojas Vydūną su arfa, rašytojui buvo padovanotas 1940 m. rugsėjo 28 d. Kitas, vaizduojas Vydūną — mąstytoją, šiuo metu yra architekto V. Landsbergio-Zemkalnio nuosavybė. Jis buvo reprodukuotas „Lietuvos aide“ 1938 m. kovo 19 d. (Nr. 124) su tokiu parašu: „Naujausias Ad. Varno kūriny s „Vydūnas-filosofas“.

6. Abu portretai galėjo būti eksponuoti A. Varno kūrinių parodoje, atidarytoje Kaune 1936 m. gruodžio mėn.

9

Tilžė 1937-I-2-

Malonioji,

turiu pradėti kaip Tamsta. Gāves laisfkā labai pasidžiaugiau. Juk nuoširdūs apsi-reiškimai yra visumet gaivestis ypatiai tada, kad tenka jėgas labai ėtempti.

Skaityčiau Liet. Aide apie Tamstos dalyvāvimā parodoje¹ ir tada, kad vienas vaizdas parduotas². [Norėčiau] žinoti, kā jis rodė. Pādairā (paysage) ar atvaiz [davo] kita-kā?³ Daug pasisekimo tolimesniāms žygi[ams.]

Grazu, kā Tamsta rāfo apie mano veikalū skai[tymą] ir kaip žmonės i mane žiūri. Bet norėčiau, k[ad] dau[giau] skaitytū, kad ir vaidintū mano veikalus. Atro[do], kaip kartais to tytia nenorėta, kad vengta [vaidinti,] mām kartais rašyta su pasipik-tinimu, kad [vaidina] niekus kitū tautū o mano nevaidina. Bet [taip yra] per mąža tū, kurie taip māno. — Nepagarba jau [ir ve]ikia, kiek tai, kad būčiau tautoje dvā-sinio g[yvumo] veiksnys⁴.

O dabar ir Tamstos jungtviū klausimas! Tamstos pasisākymai mām irodo, kad norėta visu sāmoningumu tapti motera ir motina. O tai labai malonu numanyti. Nežinau, kurio āmžiaus Tamsta ir kuriā dienā gimusi. Bet taip sāmoningai mās-tant apie minimā dalykā, reikia būtinai visa atsverti pagal tai, ar žmogus ir visaip yra vertas. Labai daug dėl būsimos kartos jau verta, reikšminga tai, ar vyras mėgs-ta rūkyti ir alkoholo gerti. Juk ir sveikiausios motinos vaikai nef visā savo āmžiū tėvo ėprotiū žymī ir dėme. Toliau žinoma daug reiškia ir nuotaikos ir pro-tāvimo savumai, bet jau netiek vaikāms kaip žmonai ir sāntykiāvimui su ja. Tūli žino, kad pagal gimimo dienas gālima atspėti, ar būs sāntykiai darningi ar ne. Mām parāšius, galėčiau i[š] judviejū, Tamstos ir spėjamojo gimimo dienos pasakyti, ar ti-kėtina sugyvenimo darnā⁵.

Linkiu daug gero naujiems metāms, kad nebūtū per greit dāromi svarbūs žy-giai, o kad kūriniai vis ko-gražiausiai pavyktū. Palaiminimo visa-kām, kas gera, i[š] Augštybės!

Vydūnas.

1. 1936 m. gruodžio 6 d. Kaune buvo atidaryta Lietuvos dailininkų sąjungos surengta II rudens dailės paroda, kurioje dalyvavo ir M. Lapinskaitė. Apie tai rašė „Lietuvos aidas“, 1936 m. gruodžio 8 d. (Nr. 565) informacijoje „Atidaryta dailės paroda“.

2. Apie tai, kad parduotas I M. Lapinskaitės paveikslas, rašė „Lietuvos aidas“, 1936 m. gruodžio 15 d. (Nr. 575) informacijoje „Antroji rudeninė dailės paroda turi gerą pasisekimą“.

3. II rudens dailės parodoje buvo parduotas M. Lapinskaitės paveikslas „Gėlės“, kuriame pavaizduota kukli vazelė su baltomis gėlėmis tamsiame fone (žr. taip pat 10 laišką).

4. Apie tai žr. taip pat 8 laiško 4, 17 laiško 3 ir 18 laiško 3 nuorodas.

5. Vydūnas čia, matyt, vadovaujasi astrologija, kuri aiškina žmogaus charakterį ir likimą pagal dangaus kūnų padėtį, esančią tą dieną, kai žmogus gimsta (žr. taip pat 10 ir 15 laiškus).

10

Tilžėje, Clausiusstr. 27a
1937-II-15-

Malonioji,

skaitydamas, kad parduotas Tamstos kūrinys¹ atvaizduojas baltas žyduoles – gėles tamsiame pagrindyje – fone, pamaniau, kad taip atrodo visa, ką Tamsta pareiškia – ir laišku. O tur-būt kiekvienas žmogus rasydamas, kalbėdamas, judėdamas, vaikštidamas, dirbdamas visumet skelbia, koks jis yra. Tik vienaip jis gali esmingiau apsireikšti kaip kitu būdu. Todėl negaliu pilnai sutikti su Tamstos posakiu, kad moteris nėra žmogus, jei ji nėra motina. Motera ir tada nėra žmogus, ji vis būs žmona². Žmoniškumas yra jos esmės savumas. O tas aiškiau pasirodo žmonai tapus motina visai taip-pat, kaip žmogui tapus tėvu. Mân kartais rodos, kad gâl Rusû itaka padarė, kad Lietuvoj dažnai tik apie ištekęsiją moterį kalba kaip apie žmoną³. Mes fitfe taip vadiname kiekvieną motriškos lyties žmoniškąją esybę, net ir mergaitę. Bet vyriškām ar motriškai tampus tėvu-motina, žmoniškumas vedyboje, vadinamas firdingumo židinyje gâli aiškiau atsiskleisti. O Tamsta, rodos, to kaip tik norėtai. Sunku yra mokytojai su mokiniais esmiškai sąntykiuoti. Per mąza yra gilesniû sąntykiû tarp jų. Bet mokytojai pasistengiant būti tikrai nuofirdi, iflengvo mokiniai tarsi prie jos firdies priauga, nors vis bus kelios, kurios fâlinisies nuo jos.

Mat, kiekvieno žmogaus – žmonos asmuo yra gyvumo kampas, kurs yra ypatingo pobûdio, desties, kuriuo laiku jis kampas pradėjo susidėti. Juk kiekvienas gyvūnas, mes visi plaukiame-nardome gâliû jûrose. If jų mums susidâro pavidalas, jose jis ir vël ifnyksta, mums mirus. O tos susikaupusios jėgos yra skirtingos pagal laikâ. Ir atitinkant būtybės gâli viena su kita darnoje gyventi ar jausti mažiau ar daugiau priefingumą. Tiktai žmonės, kuriuose jau esmė nufvietia visâ asmenybe ir âsmenî, gâli sutikime ir tada gyventi, iškildami if âsmens priefingumû.

Visa-tai rafau ir dël Tamstos. Žiûrint î gimimo dienâ, tektû apie Tamstâ sakyti, kad kartais visai priefingai paprastâm savo būdui apsireiškia. Aiškiau tai pasirodytû, Tamstai gimus gâl 14 dienû ankstiau. Dabar Tamsta linksti daugiau î ypatin-

gã pastovumã ir î vienifumã. Žmogus, gimes Spaliũ 11-, rodos yra lyg dẽtas ant svars-tyklẽs, nuolatai svyruoja. Ir abejotina, ar bũtũ gyvenime tarp abiejũ darnos⁴. Bet labai taurũs žmonẽs galẽtũ vis dẽlto bũt laimingi.

Buves Sausio 17-Klaipẽdoj ir teãtre ir toliau viefẽjes ir mates teãtre Tuftias Pãstangas⁵ ir pastebẽjes kitã-kã, taip labai buvau dẽl lietuviũ menkumo suskudin-tas, kad tiesiog sieloje sirgau ir tik pradedu dabar atsigauti. Ir kũnas kentẽ. Bet bẽginẽju patfjũžomis, tai kvẽpuoju tyru oru. Ir geriau.

Daug viso lãbo!

Vydũnas.

Tũlũ Tamstos iškeltũ klausimũ nepalietiau, gãl padarysiu tai kitã kartã.

1. Žr. 9 laiško 3 nuorodã.

2. Vydũnui žodis „žmona“ reiškia moteriškosios lyties žmogũ, o ne ištẽkẽjusiã mo-terj. „Kildinẽs žodj žmoniškumas iš žodžio žmonẽs, tvirtina tuo, kad žmoniškumas yra abiejũ lyčių reiškiny. O moteriškãjã vadinant žmona, tuo lyg pasakyta, kad iš jos žmo-niškumas aiškiau numatyti“, — rašẽ Vydũnas straipsnyje „Žmoniškumas ir moteris“ („Naujoji Vaidilutẽ“, 1937, Nr. 2). (Apie tai žr. taip pat 14 laiško 4 ir 15 laiško 3 ko-mentaruose nurodytus straipsnius).

3. Vydũnas, matyt, buvo įsitikinẽs, kad lietuviškas žodis „žmona“ ištẽkẽjusios mo-ters reikšmẽ Didžiojoje Lietuvoje įgavo dẽl rusũ kalbos įtakos (plg. rusũ k. žodj жена).

4. Žr. 9 laiško 5 nuorodã.

5. „Tuščios pastangos“ — P. Vaičiũno keturių veiksmų komedija. Vydũnas matẽ B. Dauguviečio pastatymã.

11

Tilžẽje, Clausiusstr. 27a
1937-V-11-

Malonioji,

vẽl pasiskaites Tamstos laifkã, manau, kad taip gražiai rafyti kaip Tamsta mân vargu pasiseks. Reikẽs tenkinties tuo, koks jis pasidarys. Esu lyg uždurtas. Tas skaus-mas, kuri Klaipẽdoje patyriau, buvo gailẽstio skausmas. Nebuvau af įžeistas, matiau kaip Lietuviũ tauta žeminama, purvinama¹. O tai atrodẽ, lyg visa, kã af jai teikti stengiuos, jos nebepris. Aptẽmdinta, ji tuo pasinaudoti nebeįstengs. Ir tai veikia ir î mano fjũ dienũ dãrbã. — Jau nuo prief Kalẽdas rafau prafytas apie savo gyve-nimã ir apie savo darbã, kũrimã. O rafiau keliems: Aukuro draugijos² rãftui, kurs Klaipẽdoje spausdintas³, St. Anglickio ruošiamai knygai, kuri skelbs atrankã žẽ-maitiũ rãftijos ir kurioje norẽta turẽti ir mano kũriniũ dalẽliũ⁴ ir Ant. Krauso⁵ kaž-kuriãm veikalui. Jis rodos nori surinkti visus mano rãfinius, kurie kartã skelbti laikraftiuose. — Rafiniai apie mane ir apie mano dãrbã mân labai sunkiai vyko. Mat, tenka aifkinti ir nelemtus kitũ žygius, kurie buvo dãromi prief mano veiklã. O tai teko vargti. Nenorẽta skaudumo padaryti. O tylint pasidaro neteisingumũ. Jiandien jiek-tiek pabaigiau rãfini, kurĩ ketu Akademikui⁶ iteikti. Prief Kalẽdas buvau vie-nã Naujajai Vaidilũtei nusiuntes. Jis atspausdintas 2- fjũ metũ nr.⁷ Visus tokius rãfinius ilgai rafau. Parãfẽs, rafau naujai. Ir taip dažnai 3, 4 ir daugiau kartũ. Noriu

būti ko-aifkesnis, o tik trumpai apsireikšti. O dār turēsiu vargti taisydamas didi savo rāstā apie tautines mūsū krāšto draugijas⁸. Labai nemielai ir apie tai rašau. Bet teko jau tūlus kartus skaityti, kas kitū rašyta o taip lyg nesąžiningai⁹, kad jau neblieka kita-ko, kaip patiām rašyti. Ir tā pati sunkumā jautiu kaip Tamsta. Norisi veikalā kurti, kurī užbrēžiau jau 1917-mts.¹⁰, o vis neprieinu. Gyvenimas neatsi-
giūri ī tai, kā mes norime. Jis reikalauja. O pagaliau reikia ir pirma daryti, kas bū-
tina. Tatai yra gyvenimo prasmē. — Tik reikia kartais ir gerai apmāstyti, kas bū-
tina. Dažnai per lengvai leidiamēs aplinkybiū priversti, o kartais ir patiū palinki-
mū. Tje ir pamāstau apie Tamstā ir Tamstos sāntyki su savo gerādāriū. Gāl Tams-
tos uždavinys jī taip paveikti, kad jis tvirtētū visame, kas teisinga, įfmintinga, taura.
Kartais mām rodosi, kad Tamsta tām būtū galinga. Bet, žinoma, tai labai sunku,
kada nēra gālīma gerbti. Tik niekumet nereikētū sekti Katiliute. Mām buvo labai
skaudu skaitant, kā jī pasidārē¹¹. Norēčiau, kad visi ir visos, kurios kentia gyveni-
mo vargsmuose, galētū būt stiprinami kad ir tik mano žodiū. Visus norēčiau nuo to
apsaugoti, kas juos vertina tik ī didesnī skausmā. Juk nusizudymu nebaigtas esi-
mas. Tatai mām taip aifku. O ta vargfutē dabar kentia. Atsiminsime jos visu fir-
dingumu, ir gāl jai bus lengviau.

Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. Vydūnas, matyt, skaudžiai pergyvena dėl fašistinių elementų suaktyvėjimo Klaipėdoje, dėl vokiečių pretenzijų į Klaipėdos kraštą ir iš to kylančio lietuvių niekinimo.

2. „Aukuro“ draugija buvo įsteigta 1922 m. sausio 25 d. Klaipėdoje. Jos uždavinys — rūpintis Klaipėdos krašto kultūriniais reikalais (žr. taip pat 7 laiško 8 nuorodą).

3. Be minėtų dviejų straipsnių (žr. 7 laiško 8 nuorodą) leidinyje „Aukuras“ buvo išspausdintas Vydūno vaizdelis „Vakaro žara“.

4. Vydūnas kalba apie S. Anglickio redaguotą antologiją „Žemaičiai“ (Kaunas, 1938). Joje buvo įdėta išsami Vydūno autobiografija, o taip pat ištraukos iš misterijos „Probočių šešėliai“, dramos „Amžina ugnis“ ir filosofinio traktato „Mūsų uždavinys“.

5. Antanas Krausas (g. 1905) — mokytojas, žurnalistas, buržuazinės Lietuvos vi-
suomenės veikėjas, Vydūno gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojas. Po antrojo pasaulinio karo
emigravęs į užsienį, kurį laiką gyveno ir dirbo Detmoldo mieste Vakarų Vokietijoje, kur
keletą metų globojo Vydūną. Šiuo metu gyvena Melburne (Australija). Prieškarinėje, o
taip pat emigracinėje lietuvių spaudoje paskelbė keletą straipsnių apie Vydūną. Šiuo metu
redaguoja ruošiamus Bostone (JAV) išleisti Vydūno raštus, rašo monografiją apie Vydū-
ną. Apie laišką minimą A. Krauso veikalą žinių neturime. Gal būt, jis pasinaudojo Vydūno
pateiktomis žiniomis, rašydamas straipsnį „Vydūnas — naujojo tautos rytojaus pranašas“,
išspausdintą „Lietuvos aido“, 1938 m. kovo 19 d. (Nr. 124).

6. „Akademikas“ — nacionalistinis Kauno universiteto studentų tautininkų 1933—
1939 m. leistas žurnalas. Žurnale 1937 m. Nr. 10 buvo išspausdintas filosofinio pobūdžio
Vydūno straipsnis „Tautiškos sąmonės apsiniaukimas“.

7. „Naujoji vaidilutė“ — 1921—1940 m. Kaune ėjęs klerikalinės pakraipos moterų
inteligentių žurnalas. 1937 m. Nr. 2 buvo paskelbtas Vydūno straipsnis „Žmoniškumas ir
moteris“ (žr. taip pat 10 laiško 2 nuorodą).

8. Vydūnas kalba apie savo rašomą veikalą „50 metų tautinis Prūsų lietuvių drau-
gijų gyvenimas“ (žr. taip pat 7 laiško 8 nuorodą).

9. Šis Vydūno nusiskundimas yra jo vadovaujamos „Lietuvių giedotojų draugijos“ ir
J. Vanagaičio vadovaujamos „Birutės“ draugijos nesutarimų atgarsis. Nesutarimai kilo dėl

nevienodų šių draugijų veikimo metodų. Kadangi apie Prūsų lietuvių draugijų gyvenimą daugiausia rašė J. Vanagaičio redaguota arba jo pakraipos spauda („Birutė“ 1909—1913, „Birutė“ 1920, „Sūkury“ 1913—1914, „Allgemeine litauische Rundschau“ 1910—1912) viešumoje įsivyravo gana vienapusiškas požiūris į šių draugijų veiklą ir jos metodus (žr. J. Vanagaičio redaguotą almanachą „Kovos keliais“, Klaipėda, 1938).

10. Apie šį Vydūno veikalą nieko nežinoma.

11. Marcė Katiliūtė (1912—1937), talentinga lietuvių dailininkė-grafikė, dar būdama labai jauna, 1937 m. balandžio 5 d. nusižudė.

12

Tilžė, Clausiusstr. 27 a
1937-VIII-17.

Tūlus kartus, Malonioji, buvau pamānes, kur dabar gāl Monika vieši. Ir pasidžiaugiau gāves laiškā. Tai Anykštiuose! Juos lyg ir pažistu iš A. Bar. Anykščių jilelio. Dainius mokėjo gyvā vaizdā apie tā Lietuvos vietele sukurti. Mielai kartā jā pamatyčiau. Bet, rodos, kol gyvenu, turiu dirbti. Tiesa, buvau Lietuvoje nuo Liep. 19- iki Rūg. 8-Viešėjau Marijampolėje, Kaune, Palangoje, pagaliau ir Klaipėdoje pakaitomis su Palanga. Klaipėdoje spausdinau māža savo veikalā Nakvīfos Gėralas¹. Atsiūsiu. Malonu buvo māt, kad galėjau vėl kartā nujausti Lietuvių tautos firdies plastėjimā. Nustebau matydamas, kiek pakites visas krāstas tais keliais metais, kada jo nematiau. O tai žinoma, yra reiškinys žmonių gyvenimo. Visur rodosi tvarka, įvara ir gražumas. Tikrai pasidžiaugiau. Māt netgi atrodė, kad žmonės yra turtėje. Visi taip gražiai apsitaie. Vos vienā nuskurėli pamatiau. Buvo tai jaunas gāl 18 mt žmogus. Ir jis lyg mane nustebino. Pasidžiaugiau ir krāfto kvāpu, sveiku jo oru. Saulutė taip maloniai įvietė lyg laimindama visā fālī. Tik toliau leido debesims aplieti nukirstus rugius. O tai buvo lyg liūdna. Bet gražiausias dalykas, kurį patyriau, buvo žmonių įjirdingumas. Kur tik nuėjau, kā ir pasitikau, vis jautiau tāt patī sielos turtingumā. Buvo, žinoma, ir kito-ko. Kartais atrodė, kaip kad per daug jo suliepsnoja, kad tenka manyt, jis greitai ir gesta kaip ugnis, kuri įjaudus uždegė. Bet virfū palaiķė tatiau tatau, kas buvo nuoįjirdus gyvumas. Juk māt ir aiķkėjo, kad aš neveltui esu skyres savo jėgas, savo firdi ir dvāsiā Lietuvių tautai. Dažnai pastebėjau pasigėrėdamas, kad labai mielai priimamos mano gyvybingumo duoklės. Tai galiu ir toliau darbuoties, kiek māt aplinka ir gyvenimo sunkumai tai leidia. O gana daug visokio gyvumo māt bresta įfirdyje ir nori apreįskiami. Gāl būs ir lem-ta. Tuo tārpu dār seniai kurtus dalyķėlius ruoįjiu spaudai. Žinoma, paprašytas, rašau ir visokius rafinelius. Ir esu fieķ-tieķ linksmas. Ypatiai, susitikdamas su liūdnaais, pasistengiu savo linksmumu sukelti kitiems galias iķkopt iš to, kas juos slėgia. Kad māt tai tik visumet ir pasisektū. Labai miela māt, kad Tamstai teko Paryžiūje pasidžiaugti didiais meno kūriniais!²

Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. Tai vienaveiksmė dramatinė pasaka, išleista Tilžėje 1937 m. (žr. taip pat 13 laišką). Paskutiniosios Vydūno knygos buvo spausdinamos Klaipėdoje, „Ryto“ spaustuvėje.

2. 1937 m. liepos mėnesį adresatė su dailininkų grupe lankėsi Paryžiuje Pasaulinėje meno ir technikos parodoje ir apie tai parašė savo laiške Vydūnui (žr. taip pat 13 laišką).

13

Tilžėje, Clausiusstr. 27 a
1937-X-15-

Malonioji,

tiesa, žiaurūs laikai lyg užėina žmonijai¹ o gamta tokia graži ir maloni. Žudomiems žmonėms tenka mirti su kantiomis ir biauriu būdu, o gamtoje mirimas yra toks gražus kaip saldus įmigimas. Ir aš dabar, įvažiuodamas po darbo valandų pusvalandį girion, pasidžiaugiu gražiu rudenim. Mediai lyg pasipuoje įmigimui. O kvėpas jų gaivus, lyg visos vasaros gyvumą² neįtū susikaupęs su savim. — Bet žmonės-žmonės! Lyg niauktūsi juose ir paskutinis žmoniškumas! O tik yra ir dār kitaip! Ar pavasaryje nekovoja dargana ir saulėtumas. Yra ir šiandien daug daug žmoniško garbingumo. I ji reikia atsižiūrēt, ji didint savo prisidėjimu. O kad visi žmonės netektū aiškaus žmoniškumo, tada būs augftiausias mūsų uždavinys ji savyje auginti ir būti pavyzdium kitiems! — Malonu mām sužinot, kad Tamsta buvusi Paryžiuje³ ir pasidžiaugusi tais meno veikalais, kurie ten sunęsti ir laikomi. Aš savo kambaryje turiu gāl daugiau kaip 60 vaizdū sienose, tūlus jau 40 metų ir dār daugiau, o kasdieną žiūriu i vieną antrą su tikriausiu pasimėgimu. Yra tje spausdinių bet ir menininkū mām sukurtū. Gāl kartą ir Tamsta juos pasižiūrės. Jie veikia rodo teigiamai iš mane. Jū saulėtumas atsispindi manyje o gāl ir mano rāfymuose. Kad Tamsta tiko mano Nakvijos Gėralas, mām malonu. Neseniai laifkas i mane rāfē, jis nuobodokas. O gāl toks ir yra. — Apie esamą pārodā jau skaitiau laikraftiuose⁴. Ir labai norėčiau jā matyti. Gāl ir pasiseks būsima savaite nukeliauti Kaunan⁴. Tikiu galėsiās tje viejēti vieną antrą dieną. Ir pasitikti vieną antrą mām artimā žmogystā. Labai mām kartais reikalinga susieiti su žmonėmis, kurie mām tikrai geri. Neesu toks milžinas, kad kas-nors turētū jausties menkas prieš mane. Esu vidutinio ūgio, jau veikiu dār mažesnio, o ir fiaip gāl vidutinio gerumo žmogus. Bet stengiuos iſaugint savyje visokias vertybes, kad tai galētū ir kitus tām sukelti. O taip ir kuriu savo veikalus.

Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. Vydūnas, matyt, turi galvoje pilietinį karą Ispanijoje.

2. Žr. 12 laiško 2 nuorodą.

3. Vydūnas turi galvoje 1937 m. spalio 10 d. Kaune atidarytą moterų dailininkų kūrinų pirmąją parodą. Apie ją Vydūnas greičiausiai perskaitė „Lietuvos aide“, 1937 m. spalio 12 d. (Nr. 436), kur buvo išspausdinta informacija „Moterų dailininkų kūrinų pirmoji paroda atidaryta“.

4. Šį savo ketinimą Vydūnas įgyvendino, 1937 m. spalio antroje pusėje jis viešėjo Kaune, universitete skaitė dvi paskaitas, aplankė moterų dailininkių pirmąją parodą. Apie tai rašė „Akademikas“, 1937, Nr. 17—18 (skyriuje „Akademiniis gyvenimas“) ir „Naujoji vaidilutė“, 1937, Nr. 11 (E. Norvilienės straipsnis „Parodos organizavimas ir pasisėkimas“).

14

Tilžė, Clausiusstr. 27 a
1937-XI-3-

Malonioji,

tai ir jau kaba Tamstos kūrinys¹ mano dārbo kambaryje. Aptvardinau jį auksuotais kaip virvė vingiuotais rėmais su kūbiniais kampais ir pakabinau jį. Vis naujai žiūriu į jį. Apfviestas jis gražiai, kabėdamas akių augstumoje. Gāl Tamsta jį kartą pasveikins mano būtyje. Džiaugiuos juo labai ir dėkoju firdingai už tokį if Tamstos rankū ir firdies pasirei/kusi kūrinį. Parafiau savo pāstabas ir apie jį, rafydamas rāfinį Naujajai Vaidilūtei². Rodos galėsiu jau if vākarā jį ifleist. Rafiau jį kelis kartus, o maniau, jis būs fiek-tiek nusisekes ir vertas tos parodos. Taip mielai jos atsimenu ir visū gerū žmonū ir žmoniū, su kuriais tuomet pasisveikinau. Tūli vaizdai māt taip labai dār pasirodo, tarsi juos ir dabar dār matytiau. Bet ir vėl lyg gaila, kad negalėjau tū kūrinių dār dažniau ir ilgiau stebėti. — Būčiau mielai ir suginojes, ar Tams-ta buvusi mano kalboje Universite³. Kalbėjes ir nuėjes į prof. kambarį, įnekinamas nebegalėjau ifeiti ir žvalgyties ir artimesnius ifeinantius pasveikinti. — Grįžes visai smagus, tuojau stojau į dārba. Pirmā priruofiau rafinėlį Moterai ir Pasaulis⁴, tada jau minētājį. Ir dabar pataisyisiu klaidas spaudai surinktām veikalui Vyrai viskā padarys⁵. Tik norėjau su giesmele baigti, o tai reikia vis dār apmāstyti. Dār ir ruofiuos naujai kelionei. Gāl ir pavyks. Tada tikiu sutiksiu ir vienā antrā mūsų meniūinkū. Ypatiai māt svarbu tas pasveikinti, kurios māt savo dovanomis vis naujai prisimena. Žiūrėdamas į Anykštū Pilekalnį, jautiu kartais, lyg Tamsta tje stovi tarp tū pufeliū ir aifkina paslėptājā senove, kuri skelbia dabartiai ir visai naujovei jos uždavinį. Stengiuosi jį pilnai numanyti ir spreiti. Jo branduolas, rodos, yra-būti žmoniškiausi žmonės.

Daug viso lābo!

Vydūnas.

1. Vydūnui apsilankius moterų dailininkių pirmojoje parodoje (žr. 13 laiško 3 ir 4 nuorodas), M. Lapinskaitė padovanojo jam savo paveikslą „Anykščių piliakalnis“. Apie tai rašė E. Norvilienė „Naujojoje vaidilutėje“ (žr. 13 laiško 4 nuorodą).

2. Tai Vydūno straipsnis „Lietuviškos žmonos pasireiškimas“ („Naujoji vaidilutė“, 1937, Nr. 11), kuriame jis aprašė savo įspūdžius iš moterų dailininkių pirmosios parodos. Jame apie M. Lapinskaitės Vydūnui padovanotą paveikslą sakoma: „Ypatingai pasižymėjo M. Lapinskaitės Anykščių piliakalnis. Jo tūris kaip kokio slėpiningo sapno reikšmė nuolat aiškėja, kada jis kartotinai stebimas. Kaip retai kiti veikalai čia apreiškia kūrėjos asmenybės savumus, o tai menui labai svarbu.“ (p. 538) (žr. taip pat 15 ir 17 laiškus).

3. Kaip pažymi „Akademikas“ (žr. 13 laiško 4 nuorodą), Vydūnas universitete skaitė

paskaitas „Naujosios Lietuvos naujimai“ ir „Paskutiniųjų dešimtmečių lietuvių tautos patikimai“. Vienos iš šių paskaitų klausėsi ir adresatė.

4. „Moteris ir pasaulis“ — Lietuvos moterų tarybos 1937—1940 m. Kaune leistas žurnalas. Jame 1937, Nr. 9 buvo išspausdintas Vydūno rašinys „Keli žodžiai dėl moters žmoniškumo“ (žr. taip pat 15 laišką).

5. Vienaveiksmė Vydūno pjesė, išleista Tilžėje, 1937 m.

15

Tilžė Clausiusstr. 27 a
1937-XII-10

Malonioji,

maniau ko-grečiau į Tamstos laiką atsakyti, o nepavyko. Visakas griuvo ant manes¹. Dār ir norėjau pažadėtus darbelius atlikti. Ir dabar dār vis užimtas visokių uždavinių. Tai nors trumpai pasakysiu, kad apie taip gimusius, kaip Tamsta rāšo, skaitiau, kad juodu visai priesingai žiūri į gyvenimą. Vyriškasis rūpinasi vyriausiai daigtingumu, vadinas sutfjuopiamumu, motrifkoji gyvena vyriausiai platiū, augftū mintiū padāngēse. Ir sāko žinovai, kad tarp jiedviejū negālī būti tikros darnos². Af, tiesa, nieko savo pridėti nenorėčiau. Juk gāl ir tokiū gimimo laikū žmonės galētū sutikti. Tik juodu turētū būti labai kilnios sielos. — Žinot norėčiau, ar Tamsta jau skaitiusi, kā af apie parodā parāfes esu. O mār ir būtū malonu patirti, kaip kitos menininkės sutiko mano aifkinimus³. Stengiaus parafyti, kā af patyres esu. Tams-tos ir kitū kūriniai mano kas dienā žiūrimi. Ir kas dienā naujai džiaugiuos, nors mano gyvenimas dabar įsiaustas į liūdnumā. Bet darbe įfkyliu į jo. Kaip tik įfleidau Liter. Naujienoms rāfini su antrafte: Žmona⁴. Yra tai panašus, kad ir vis dār kita-kas, kā kalbėjau Moterū Klube⁵ šiū mt. XI-14. Trumpā saglaudā īteikiau dydai g. Piktfilingienei⁶ laikraftuiui Moteris ir Pasaulis. Gāl teks skaityti tame sanseginyje, kurs fī mėnesi īfēis⁷. — Kalēdu laiku ketu viefēti Berlyne prie seserū. Norētū mane paguosti. Bet tai įf tikrūjū yra dalykas, kurī sprendia patsai žmogus ir visā valdantioji Įfmintis-Meilē-Galia. Jai reikia su visu savo liūdēsiu pasifvesti. Ir tada nufvinta siela.

Tamstai linkiu visā gera
dėkingas už dovanā!

Vydūnas.

1. Laikotarpis tarp šio ir pereinamo laiško Vydūnui buvo labai skaudus. 1937 m. lapkričio 14 d. Klaipėdoje mirė jo brolis Jurgis Storosta, Klaipėdos Luizės gimnazijos mokytojas bei studijų tarėjas. Netrukus po brolio laidotuvių mirė Vydūno žmona Klara Koch (žr. A. Krausas, Vydūnas — tautos žadintojas, — „Atolas“, Melburnas, 1954, p. 124—141).

2. Žr. 9 laiško 5 ir 10 laiško 4 nuorodas.

3. Žr. 14 laiško 2 nuorodą.

4. Vydūno straipsnis „Žmona“ buvo išspausdintas „Literatūros naujienose“, 1937, Nr. 1.

5. Lietuvių moterų inteligenčių klubas, veikęs Kaune 1937—1940 m.

6. Pranciška Pikčilingienė (g. 1894) — katalikiškos pakraipos moterų veikėja, žurnalas „Moteris ir pasaulis“ redaktorė.

7. Žr. 14 laiško 4 nuorodą.

16

Tilžėje, Clausiusstr. 27 a
1938-Birželio 4-d.

Tai pagaliau, Malonioji, galiu ir Tamstai vėl ką parašyti. Kelis kartus jau skaitiau Tamstos laisvą. Toks liūdnas! Tai dėl manes, tai dėl motinėls įkilimo į šio gyvenimo¹. Gail Lietuviams ir tik lemta liūsti! Todėl jų ir dainelės tokios. O juk mano viduje lyg pati giedra saulės šviesa. Tiesa, buvo apsiniaukusi nuo Kovo 11-d. iki Gegužės 9-d. O tik nevisumet. Vis naujai teko stebėtis, kiek man gerumo apreiškia žmonės, kaip nori visaip švelninti, ką jie ir kiti kaž-kaip vertiami man turi uždėti. Tai kad ir atrodė tamsi mano būklė, jautiau tikrai kartais gyvenimo naktį ir jos slėgimą. Dažniau buvau giedros nuotaikos, nors kūnas vis daugiau neteko jėgos. Atrodė kartais, lyg tas kambarelis, kuriame turėjau viešėti, išlengvo šviesėjo, tarsi jame atsiranda saulė. Bet kaip Gegužės 9- po piet $\frac{1}{2}$ 4-val įžengiau į savo darbo kambarį, man rodė, kad stojuosi į įventnamį. Tie vaizdai sienose — ir Tams-tos tje-tos stātūlos ant spintų ir stalėlių, visa-tai lyg mane sveikino ypatingai spinduliuojantiu dvasiškumu, kad atsakiau į tai, atsisėsdamas už harfos ir jos balsus sužadindamas. O kaip jos sklandė, kaip jos supėsi aplink mane! Mano seselė buvo į Berlyną atkeliavusi, pafaukta vienos geros mergaitės į Tilžės, kuri vegetarė, man paprąšius, mane visą laiką valgiu aprūpino, kaip ji ant laisvėlių pasiprašydavau, įiti-dvi mane parsivežusi anta dabar klausė, kaip mano harfa, taip ilgai tylėjusi, dabar pasireiškė ypatingais linksmiais, liūdnais² užgultais balsais. O tada skaitiau visus tuos laisvius, ir Tamstos, kurie buvo atskride į paliktą mano namą. Tai lyg man pasitvirtino, ką užrakytas regėdavau, būtent Lietuvos žmonių užuojauta, jų firdingumą, jų linkėjimus ir-maldas. Kartais tai ir ten savo viename jautiau, lyg būčiau įventnamyje, kur susirinke visos mane užjautiantios Lietuvaitės ir Lietuvės, visi man geri Lietuviai jaunuoliai, subrendusieji ir augstą amžių pasiekusieji. O dabar namiej teko visa-ką tvarkyti. Seselė nuolatai kraustė. Ilgus mėnesius, jau nuo 1936 metų daug apleista. Dabar turi būt greit sutvarkyta, nėra seselė nepoilgo nori grįžti į Berlyną, kur ji gyvena su vyriausiaja sesele³, kuri labai dar negalinėdama, beveik sergdama. Dar ir norėjau Akademikui parašyti rąšinį, kuri buvau užbręžęs ir Kovo 11-ryte pradėjęs rašyti⁴. Visa-tai atlikes, pradėjau į laisvius atsakyti. Taip ir Tamstai tenka laisvas. Bet jis nori ir dėkoti Tamstai už atsiminimą ir pareikšti užuojautą dėl to, kas Tamstai lemta dėl motinos nuėjimo. Kaip visa-tai nuostabu! Aš tokių įvykių patyriau trumpą laiką kelis. Ir lyg man nufiestas buvo ilgas daug metų gyvenimas ir jo patirtių prasmė. Prinoko man daug-daug. Ir lyg augus į jus-lių gyvenimo į dvasinį. Bet norėčiau dar visaip apsireikšti tiems, kuriems tai galėtų derėti dvasiniam gyvenimui.

Ta viltimi sveikinu Tamstą firdingai!

Vydūnas.

Sis laiškas perteikia Vydūno nuotaikas, kurias jam teko išgyventi, besėdint Tilžės kalėjime ir iš jo išėjus. Vokiečių nacistams nepatiko tautinė Vydūno veikla, ypač jie širdo už jo 1932 m. vokiečių kalba išleistą knygą „Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen“ („Septyni šimtai metų vokiečių-lietuvių santykiams“). Įtūžę hitlerininkai visaip įžeidinėjo rašytoją: gatvėje apdrabstydamo purvais, akmenimis aplaidydavo jo namą ir pan. Tačiau Vydūnas laikėsi savo pasyvaus pasipriešinimo ir priešė neniekinimo taktikos. Tai dar labiau siutino ir taip įtūžusius nacių. Apie tai rašė pats Vydūnas straipsnyje „Prūsų lietuvių būklė atskiro žmogaus patyrimuose“ („Lietuvos aidas“, 1935 m. gegužės 9 d., Nr. 106). Sunkią šio laikotarpio (4-jo dešimtmečio) rašytojo būklę aprašo Salys Semerys studijoje „Vydūno gyvenimas“ (žr. „Aukuras“, Klaipėda, 1937, p. 63–67). Nepavykus tokiu būdu išvesti Vydūno iš pusiausvyros, hitlerininkai ieškojo priekabių, kad galėtų jį kuo nors apkaltinti ir įkalinti. Prikibę prie to, kad Vydūnas, nežinodamas griežtų fašistinės Vokietijos įstatymų, pažeidęs pinigų laikymo Lietuvoje taisykles, 1938 m. kovo mėn. 11 d. jie rašytoją suėmė ir pralaikė kalėjime, kaip matyti iš laiško, iki gegužės 9 d. Paleido, neradę apkaltinimui medžiagos, bet paliko policijos priežiūroje ir iki 1940 m. vasario mėnesio nenutraukė bylos. Apie tai 71-jų Vydūno gimimo metinių proga rašė O. Vilmantienė straipsnyje „Vydūnas — vienuolis filosofas“, išspausdintame „Lietuvos aide“, 1939 m. kovo 18 d. (Nr. 152).

1. 1938 m. pradžioje mirė adresatės motina.

2. Liūdinių — liūdesio.

3. Pas Vydūną buvo apsilankiusi jaunesnioji sesuo Magdalena, gyvenusi su kita, vyresniąja, seserimi Marija Berlyne. Abi Vydūno seserys mirė 1950 m.

4. „Akademike“, 1938, Nr. 11–12 buvo išspausdintas laiške minimas Vydūno straipsnis „Kada sėkmingesnis dvasinis darbas galimas“, skirtas studentijai, jaunimui. Sis straipsnis dar ir tuo įdomus, kad jame Vydūnas rašo, kaip jisai savo gyvenimo principus priėmė kalėjime.

17

Tilžė, Clausiusstr. 27 a,
1938-Liepos 19-

Kaip mân keista, Malonioji, kad taip galiu dár džiaugties gaudamas laisvą kaip vâkar Tamstos! Manau kartais, kad ifkiles if džiaugsmo ir liūdesio, o tada vėl tokia patirtis! Gyvenu sau vienas žvilgį ibėdes i ateitį. O ji tamsi. Nežinau, kas būs. O tai drâsko, žeidia dirgsnis, kad kartais manau užmigti âmžinai. Bet norêtûsi dâr parašyti veikalus, kurie taip seniai jau kiûtoja mano firdyje. Ir lyg dâr būtų pareiga Lietuviû tautai suteikti, kas mano gyvenimo prasmê jos atžvilgiu. Tai norêtiau dâr gyventi, o gyventi jos gyvename krašte! Tik ar galêsiu dâr nukilti? Visa-tai nêra dâr aifku. Bet kûnas lyg atsigâves, nebeatrodau toks nulieses, atgaunu vėl ir didesnį savorį. Ifeidamas if nelaisvês svêres 84½ svâro, dabar jau turiu daugiau negu 10 sv. daugiau. Mat, kuntu! Kad tik tos dirgsnys nebûtû tokios jautrios ir mân nesukeltû tokî skaudumâ! Tiesa, dâr vis pakeliama. O if žmoniû ir nêra tiek neapykantos apraifkû. Praêjo beveik kelios savaitês, kad jû nepastebu. Tai sêdiu sau ramus-dag-niausiai — uþ savo râfymo stalo ir rafau viso ko, rengiu, kaip, tur-bût, jau seniau rafiau, savo veikaleif if 1898-mt. kaip 40 metû gyvenimo ir veikimo âtspindî ir gâl visû 70 mt. gyvenimo âtgarsî¹. Eidamas savo stâlan atsisêsti, vis krinta žvilgis ant

Tamstos kūrinio: Anykščių pilies kálnio². Ir jau nekartą pamaniau, ar Tamsta tfe dabar nevaikštoja. Ar kada mân būs lemta tfe apsilkankyti? Jaunuolis būdamas ir skaites Barono Anykščių filelį, vis mąstiau, kad reikės mân kartą ten nukeliauti. Tai dabar nors vaizde matau tos šalies dalele. Tik vėl greit ir leidiuosi į savo darbą. Norėčiau, kad visa, ką rašau, būtų ko gražiau ir sklandiau lietuviškai apreikšta. O kad dabar taip retai tetenka lietuviškai kalbėti, reikia dár daugiau kaip seniau kalbos taisyklingumu rūpintis. Tûlos seniau mano rašytos knygelės mân labai netinka dėl vargingos jų kalbos. Mieliausiai norėčiau naujai leisti su pataisyta kalba. Tamsta rãšo, kad iš manes turinti daug knygų. Ar gál malonėta mân parašyti, kurias turinti? — Mielai papildytiau rinkinį. Juk tik reiks tûlas knygas sunaikinti, sudeginti. Jiaip mane vis dár slėgs klausimas, ką veikti su jomis³. O vis dár noriu naujų rašyti. Vis manau, dár neparãses, kas yra svarbiausia, ir dinguojuos⁴ dabar gális žmoniskiau lietuviškai apsireikšti. O būdamas Lietuviuose, tai vyktų ir daug sklandiau. Mums Lietuviams tenka, rodos, daug daugiau vargti norint iškilti į fviėsų dvãsinį gyvenimą negu kitų tautų žmonėms, nors jiuo laiku mân matosi, kad tûlos, ypatiai dár galingos tautos temdinasi, niaukiasi, slopindamos fviesos ir garbingumo numãnymã. Bet, gál, tai mân ir tik rodosi tiek visokių nelabumų ir skausmų patyrus. O pagaliau ir tai naudinga. Kartais manau, visa-tai žãdina dvãsinį gymã, atsparumã, patvarumã ir, gal, didingumã. — Keistas gyvenimas! Iš nusi-stebėjimo neišeinu! — Ar Tamsta skaitiusi mano rãšinį Akademike, rodos 2-Birželio nryje⁵ I jį norėčiau visų dẽmesį patraukti, kurie nori būti tinkamesnio gyvenimo dvãsiniãm darbui. — Gál Tamstos linkimas: Palaimingo vasaros poilsio! pildosi, nors kitaip, kad tai feip suprasta.

Daug viso lãbo!

Vydūnas.

1. Vydūnas kalba apie savo 1898 m. parašytã ir 1899 m. paties pastatytã trijų veiksmų pjesę-pasakã „Pasiilgimas veldẽtojo“, kuriã spaudai galutinai paruošẽ ir išeido Tilžėje 1938 m., pavadinęs „Pasiilgimas“. Šiuo leidiniu Vydūnas atžymėjo dvigubã jubiliejų: savo gimimo septyniasdešimtmetį ir literatūrinio darbo keturiasdešimtmetį. Ši pjesẽ — pirmasis Vydūno draminis kūrinys (žr. taip pat 18 laiškã).

2. Žr. 14 laiškõ 1 ir 2 nuorodas.

3. Apie nepavydėtina Vydūno knygų likimã buvo rašoma ir to meto spaudoje (O. Vilmantienė, Vydūnas — vienuolis filosofas. — „Lietuvos aidas“, 1939 m. kovo 18 d., Nr. 152; J. Girdvainis, Dr. Vydūnas. — „Naujoji Romuva“, 1939, Nr. 35—36, p. 633—636), (žr. taip pat 9 ir 18 laiskus).

4. Dinguojuos — manau, tariuosi, tikiuosi.

5. Žr. 16 laiškõ 4 nuorodã.

18

Tilžė, Clausiusstr. 27 a
1939-Balandžio 22-

Tai ir tenka prašyti, Malonioji, priimti nors dabar nofirdius mano linkėjimus pradėtãm naujãm gyvenimui¹. Tegul pasiseka giliausiã jo prãsme tiek paryškinti, kad būtų tikras veiksnys. Gyvename, kad žmoniskẽtume. Seniai apie Aistius-Lietu-

vius rasyta, kad jie žmonifikiausieji žmonės. Bet tuo mums visiems skelbtas ne esamas o būtinai dalykas, uždavinys, kurį visi tautos žmonės turėtų spresti su pasifventimu. Žmonifikumas yra taurumas, įfimingumas, sąmoningumas, ryžtingumas, malonumas ir visokios dār kitos dorybės, kiti skaisťėjantių žmonių savumai. Gyvenant su kita asmenybe, tām siekti yra vis naujų skātinių. Būkitā abu viens antrām visām gerui žādintoju. Tatai tiesiog sufaukia ant abiejų palaiminimā į Augstiausiojo. Tamstos atsimindamas dabar atsiminsiu kartu ir dydiaus Adomo². Tegul įviesēja nuolatai Judviejų bendras gyvenimo tākai! — Pavāsaris įiais metais labai delsta aušti, tarsi ir įām gyventi ir platiai pasiskelbti sunku. Kas dienā eidamas pušyno taku žvalgaus jo. Bet dažnai tai pamirštu. Mano mintys dažniausiai kitame lygyje aukšt įusinio pasaulio. Māstau ir pasivaikštiodamas apie tai, kā rāfau. Manau tai būs tautai svarbu. Vis rāfiau su ta mintimi. Vis tikėjau, kad Lietuviai pribres mano veikalāms. To nesulaukiau. Būt gāl reikėjo žmogų susirasti, kurs jiems mano raftus būtų įpirfes. O to neįsčiojau. Todėl gulėjo rāftai neperkami, o užēmē vietā, kuri turėjo būt tuftinama. Nedeginau daug, bet popieriaus fabrikai įgrūdīmui esu tūlus centnerius atidaves, o dovanai³. Naujausio savo veikalėlio, būtent Pasiilgimo, aį įsdovanojau iki įiol daugiau kaip 700, bet nežinau, ar kur-nors apie įį rasyta⁴. Tur-būt neįdomus. O mām įis rodėsi esās labai svarbus. Manau mano veikaluose nelabai būs randami tufti sakiniai. O žmonės įų negriebia. Duoti stengiaus jiems, kas yra mano įfmānyo ir dvāsinio gyvumo brangmenys. Ir jie vis-dėlto tai nemāto, lyg kaž-ko apniaukti. Tai ir dangus viso tautos gyvenimo tarsi tamsēja. Liūdna, kas įai tenka patirti. Nors būtų lemta, kad nebeužeitų įai dār skaudesnių patirtių. Įį laikraštių suįnojau, kad visokie gandai skleidiami po žmones, tarsi būtų slaptia gaisras kurstomas, įeib įį kokių perversmų galybei būtų skirta virfų pasigauti. Tai pamānant mām labai liūdna. O tik viskas vyksta gyvenimo dėsniais. Kur nėra sąmoningų pāstangų eiti taurėjimo takais, tše visokios nelaimės sąmoningumā žādina. Jeigu negalėčiau rasyti, kas mām leidia pamirfti žmonių menkumus ir nelabumus, nežinau, kaip gyventiau. Tuo tārpu esu sveikas, kad, įinoma, ir nelabai pajėgingas. Gyvendamas visai sau vienas, kad kartais įftisas dienas garsaus žodelio neįftariu, ir visā pats pasiruofdamas, gāl ir ne visa pasidarau, kas reikalinga. Vis-dėlto rāfau, atsimindamas tautos lābo. Gāl kartā įai mano dārbas, mano doviai atrodys daugiau brangintini, ir įį įais naudosis žymesniām žmonifikėjīmui. Yra gana tokių žmonių, kurie tām dāro pāstangas. O tai paguodia ir kelia viltį. Manau todėl ir toliau darbuoties tuo ātvilgiu, kol dār gyvenu. Ir vis linkėsiu tautai nuolat busti, kol nebūs pilnām žmonīfkumui atsibudusi. Tada įai palaiminimas įį Aukftybės būs gausiai teikiamas.

įirdingai sveikina

Vyduņas.

1. 1938 m. M. Lapinskaitė ištekejō už A. Bitlieriaus.

2. Adresatės vyro Adomo Bitlieriaus.

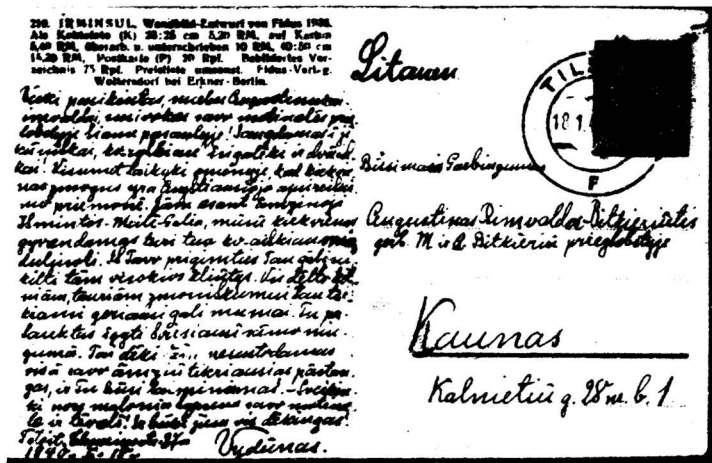
3. Žr. 17 laiško 3 nuorodą.

4. Apie „Pasiilgimā“ (žr. taip pat 17 laiško 1 nuorodą) buvo išspausdinta J. Girdvainio recenzija „Naujojoje Romuvoje“, 1939, Nr. 35—36.

Būki pas[ve]ikintas, mielas Augustinukai-Rimvaldai, susivokes savo motinėlės prieglobstyje įsiame pasaulyje! Iaugdamas į jį kūniškai, ko-ryškiau išgalėki ir dvąsiškai! Visumet laikyki omenyje, kad kiekvienas žmogus yra Aug[us]tinausiojo apsi-
reiškimo priemonė. Jām esant amžinoji Įjmintis-Meilė-Galia, mūsų kiekvienas gy-
vendamas turi tuo ko-aiškiau spinduliuoti. Įj Tavo prigimties Tau gėli sukilti tām
visokios klūtys. Vis dėlto kilniām, tauriām žmoniškumui Tau teikiami geriausi gal-
limumai. Tu pažauktas įgyti įviesiausi sąmoningumą. Tai dėki tām nesustodamas
visā savo amžių tikriausias pāstangas, ir Tu būsi laiminamas! — Sveikinki nors
malonia įypsenā savo motinėle ir tėveli! Ir būki jiems vis dėkingas!

Vydūnas.

Tilsit, Clausiusstr. 27 a
1940-I-18-

13 pav. Vydūno atvirlaiškis Bitlierių sūniui Augustinui

Sį atvirlaiškį Vydūnas skiria Bitlierių sūniui Augustinui-Kęstučiui (gimusiam 1939 m. vasarą), tik vadina jį ne Kęstučiu, o Rimvaldu.

Ant atviruko toks adresas:

Litauen

Būsimas Garbingumas

14 pav. Vydūno atvirlaiškio antroji pusė

Augustinas Rimvalda Bitkieriūtis

gerb. M. ir A.

Bitkierių prieglobstyje

Kaunas

Kalnietiš g. 28 nr.

b. I.

Rasant adresą, iškreipta Bitkierių pavardė, vadinant juos Bitkieriais, o jų sūnų Bitkieriūčiu.

20

Tilžė, Clausiusstr. 27-a
1940-III-1

Malonioji,

pralekė dienos, praejo savaitės ir nuslinko beveik mėnesiai, o malonus Tamstos laikas vis dār laukė atsiliepimo. Paskubom parašiau kelias eiles Augustinukui pasveikinti¹, susivokus mán mieluose žmonėse. Gál jis Tamstai ir Tamstos žmogui kaip ir pasireiškė, susilaukes iš manes pirmą lakštėlį. Ir iš to Tamstai teko ši-tà suginoti, kas Tamstos pageidauta. O dabar tai sakau pirmą firdingiausiai átiū už gerus linkėjimus naujų metų proga. Tegul jie pildosi! Nors tenka ir mán ši-tà pakesti mán vis-délto gera. Žinoma, įvykiai pasaulyje ir mán sukelia liūdesi². Bet aš, rodos, į

visa žiūriu sielos akimis. Ir matau, kad tje reiškiasi kūrybos galia, kuri skausmais ir net mirtimi gyvina žmoniją. Visa, kas užninka žmogų, kaip nors jį veikia, jo siela žądina pątirtiai. O tuo ji pasidąro budintia, sąmoninga. Nelengva tai kartais. Labai gyvą af atjautiu tuos skausmus, kurie sukretia motinas, tėvus, brolius, seseris, mar-tias, moteras, kada kare jų jaunasis žūva. Nujautiu ir sužeistųjų ir mirštantiųjų skau-dėjimus ir kantias. O skaudiausiai mane suzeidia žmonių biauřumas ir žvėřiskumas. Atrodo kartais, tarsi af visām tām gyvai patirti esu jąutrus imtuvas. O tatią gyvenu lyg augst viso to, lyg žvelgtiau į saulėto dangaus į kraują ir ugnį. Ir vien matytiau kūrybos vyksmą, įf kurio nori įfaugti řviesėnis, tauresnis žmoniřkumas. Taip jaus-damas dabartį, dirbu savo dąrbą, vis tą pątį jau nuo 1938-metų kasdien, būtent, rařydamas apie Žmonijos řventrařtius³ ir studijuodamas knygas, kurios skelbia visokias řinias apie jas. Rodos teks dąr kelius mėnesius dirbti. Bet kaip tik řis dąrbas laiko mane aname saulėtame lygyje. Rūpinuos, řinoma ir savo kūno sveikata, sutei-kiu jām maistą, kurs galėtu jį geriausiai stiprinti. Ir manřtinu jį lankstymais, kvė-pąvimu, patřiųjį bėginėjimu. Džiaugsmo mąn suteikia kartais mielų žmonių laiř-kai. řiaip retai kas lankosi. Vėl vąkar praėjo visa diena, kad nei řodio tąres nebu-vau. O taip atsitinka dažnai. Tada laiřkas, kaip Tamstos, labai malonus svetias. Ir lyg skątina mane rařyti, kadąngi yra žmonių, kuriems mano rąftai svarbūs. — Tik norėčiau, kad Tamsta viltingesnė žvelgtų į áteitį. Artėjām naujām pavąsariui. řirdin-gai sveikinu visus tris!

Vydūnas.

Paskutinis Vydūno laiřkas M. Lapinskaitei-Bitlieriuvieni.

1. Žr. 19 laiřką.

2. Cia Vydūnas pergyvena dėl antrojo pasaulinio karo įvykių.

1968 m. lapkritis

ПИСЬМА ВИДУНАСА МОНИКЕ ЛАПИНСКАЙТЕ-БИТЛЕРЮВЕНЕ

Вацис БАГДОНАВИЧЮС и Ионна ДАУНЕНЕ

Резюме

Выдающийся литовский писатель Видунас вел обширную переписку. Однако его эпистолярное наследие мало известно и еще нигде не опубликовано. В этой первой публикации представлено 20 писем Ви-дунаса бывшей учительнице, художнице Монике Лапинскайте-Битле-рювене. Переписка охватывает период с 1935 г. по 1940 г. В письмах много нового материала для изучения биографии, личности, творческой лаборатории писателя. Об этом периоде жизни Видунаса имеется мало данных. Это очень трудный период жизни писателя. После прихода к власти Гитлера в Восточной Пруссии, где проживал писатель, была

запрещена любая культурная деятельность литовцев, подвергался преследованию и сам Видунас, а в 1938 г. он даже был заключен на два месяца в Тильзитскую тюрьму. Писателя-гуманиста потрясли ужасы начала второй мировой войны.

По эпистолярному наследию этого периода можно судить, какой целеустремленной, яркой и одаренной личностью был Видунас.

DIE BRIEFE VON VYDŪNAS AN MONIKA LAPINSKAITĖ-BITLIERIUVIENĖ

Vacys BAGDONAVIČIUS
und Joana DAUNIENĖ

Zusammenfassung

Der berühmte litauische Schriftsteller Vydūnas stand mit mehreren Menschen im Briefwechsel, aber sein epistolarer Nachlaß ist am wenigsten bekannt. Es ist noch nichts von ihm veröffentlicht. Diese erste Veröffentlichung enthält 20 Briefe von Vydūnas an eine ehemalige Lehrerin, die Malerin Monika Lapinskaitė-Bitlieriuvienė. Diese Briefe wurden 1935—1940 geschrieben. Hier sind neue Angaben über die Biographie des Schriftstellers, über seine Persönlichkeit vorhanden, die uns helfen, Vydūnas Anschauungen kennenlernen und in sein Schaffenslaboratorium hineinschauen. Als Hitler und die Macht in Deutschland gekommen war, wurde in Ostpreußen jede beliebige kulturelle Tätigkeit der preußischen Litauer verboten. Vydūnas selbst wird verfolgt und im Jahre 1938 sogar ins Gefängnis zu Tilsit für zwei Monate geworfen. Der Schriftsteller-Humanist wurde von den Ereignissen am Anfang des zweiten Weltkrieges sehr erschüttert. Diese Briefe zeugen von Vydūnas edelmütiger Persönlichkeit.